

DE LES REPÚBLIQUES BANANERES AL PLA PUEBLA PANAMÀ

Julio Dótor
12/12/2004
Revista Viento del Sur
www.rebellion.org

Estats Units, les seves multinacionals, el Banc Mundial (BM) i el Banc Interamericà de Desenvolupament (BID) busquen assegurar a la regió Mesoamericana (sud de Mèxic i Amèrica Central) els seus interessos econòmics i militars, dins de la seva estratègia de controlar Amèrica Llatina i el Carib com una àrea de domini neocolonial exclusiu. En aquest article es qüestionen els arguments dels governs de la regió en el sentit de que el Pla Puebla Panamà (PPP) i el Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica Central amb Estats Units (CAFTA per les seves sigles en anglès) constitueixen una estratègia pel desenvolupament centreamericà. El Pla Puebla Panamà s'ha dissenyat pel control dels recursos clau de la regió i el CAFTA seria el marc jurídic-econòmic de la dominació neocolonial.

Històricament, els Estats Units han impulsat a Amèrica Central el model de “repúbliques bananeres” balcanitzades, conformades per dèbils i petites nacions les classes dominants de les quals no van aconseguir una república unificada. Amèrica Central ha complert una doble funció: com a economia d'enclau que va assortir al mercat estadoundinc de matèries primes barates com banana i cafè, durant gran part del segle XX i, a la vegada, va brindar la mà d'obra barata a la burgesia centreamericana, lligada al capital imperialista, mitjançant acords com el Mercat Comú Centreamericà creat a la dècada de 1960; i com a regió geoestratègica pel control del mercat mundial, per la presència d'istmes, possibilitats de construcció de canals interoceànics i infraestructura pel comerç d'Amèrica del nord i Amèrica del Sud.

Aquest paper de subordinació, però, mai va ser acceptat pels pobles centreamericans que en repetides ocasions s'han aixecat contra la dominació imperialista, sent la seva màxima expressió el procés revolucionari de les dècades de 1970 i 1980 encapçalat per les forces insurgents de Nicaragua, El Salvador i Guatemala, i principalment pel triomf sandinista de 1979. Des de que les forces revolucionàries centreamericanes van ser replegades a sang i foc a començaments de 1990, l'imperialisme va traçar la orientació estratègica d'assegurar la regió i tractar d'impedir que l'esquerra es reagrupi i aconsegueixi convertir-se en un pol d'oposició als seus interessos, assegurant l'existència de governs neoliberalis i impulsant megaprojectes. Aquests busquen preservar a Amèrica Central, annexada al sud de Mèxic, com una zona estadoundinca de domini exclusiu, proveïdora de riques potencialitats pels monopolis d'aquest país.

LA IMPORTÀNCIA GEOECONÒMICA I GEOESTRATÈGICA DE LA REGIÓ MESOAMERICANA

Mesoamèrica, regió geogràfica on es desplega el Pla Puebla Panamà (PPP), comprèn Panamà, Costa Rica, Hondures, Nicaragua, El Salvador, Guatemala i Belice, i els estats

mexicans de Campeche, Yucatán, Quintana Roo, Chiapas, Tabasco, Oaxaca, Guerrero, Puebla i Veracruz. S'estén en una àrea de 102 milions d'hectàrees, on habiten 64 milions de persones, dels quals un 48% viu al camp, un 40% treballa en agricultura i el 18% és indígena.

És la regió més propera als Estats Units, amb una població de 65 milions d'habitants (28 a la part mexicana i 36 a la centreamericana) majoritàriament classificada en alts graus de pobresa, amb baix nivell educatiu i elevats índexs de desocupació. Això li assegura, pels seus projectes de plantes maquiladores una gran reserva de mà d'obra barata, doncs on hi ha molta pobresa, poca educació i falta de treball, la gent ha de conformar-se amb salaris baixos.

Des del punt de vista militar i del comerç mundial, Amèrica Central és una regió geoestratègica, ja que és el pont de connexió idoni entre els oceans Pacífic i Atlàntic. El transport de grans volums de mercaderies es fa per vaixell, tot i que el Canal de Panamà ja resulta insuficient pel tràfic marítim actual (s'han d'esperar de 5 a 8 dies de torn per poder travessar-lo), a més de que per allí no hi caben els moderns vaixells de gran tonatge.

Per la seva variada topografia i diversitat climàtica (destacant el tropical càlid d'abundants pluges), és una regió que compta amb excel·lents terres pel cultiu de plantacions extensives i una enorme riquesa en recursos naturals, com boscos, selves i suficient aigua. Mesoamèrica és la segona regió del món amb major riquesa biogenètica, després de la nostra Amazonia sudamericana. És una regió amb varietat de flora i fauna, la informació genètica de la qual serà la matèria prima estratègica més important del futur i de la qual es podran obtenir medicines, aliments, abonos i plaguicides orgànics, a més d'una sèrie d'insums per la enginyeria de nous materials (ceràmiques amb duresa d'acer, plàstics conductors d'electricitat, etc.) i per la microelectrònica (gens enlloc de microcircuits).

Per tot això, el Banc Mundial ha creat el projecte anomenat Corredor Biològic Mesoamericà, que no casualment coincideix amb la regió del Pla Puebla Panamà, que a la vegada és impulsat pel Banc Interamericà de Desenvolupament; ja existeixen 35 megaprojectes, pels que el president mexicà Vicente Fox va sol·licitar el finançament del Banc Mundial a través del BID. (Centre de Drets humans a Tepeyac, Oaxaca, Resistència dels pobles contra el Pla Puebla Panamà, Mèxic, 2003).

A més d'agroexportadora de cultius de plantació, com la banana, la regió centreamericana és rica en recursos estratègics, com petroli, gas natural i minerals no metàl·lics, mants d'aigua subterrània i rius d'alt potencial hidroelèctric, boscos fusters generadors dels anomenats serveis ambientals, potencial pesquer d'aigua dolça i salada. És un bastió de biodiversitat, amb profusió de flora, fauna i microorganismes, amb freqüència endèmics, d'interès creixent per la pujant enginyeria genètica, i d'importància decisiva pel gran capital. 1797 espècies de mamífers, 4153 d'aus, 1882 de rèptils, 944 d'amfibis, 1132 de peixos, 75861 de plantes, i incomptables microorganismes, configuren un opulent corredor biològic en procés de formalització internacional. Aquest, juntament amb l'aigua, es converteix en un recurs estratègic, tot i que s'hagin devastat uns 20 milions d'hectàrees entre 1992 i 2003 per compte dels tractats.

La producció industrial i de petroli es localitza a estats com Puebla, seguint en menor mesura Costa Rica. En general, la regió és agroexportadora, doncs pràcticament tots els països produeixen cafè; el sucre a Mèxic, Guatemala, Belice, Hondures i Nicaragua; el

plàtan a Costa Rica i Mèxic; i la carn que comercialitzen Panamà, Costa Rica, Nicaragua i Mèxic. La regió ofereix a les empreses transnacionals l'aigua, el petroli, el gas, la biodiversitat, la mà d'obra barata, les carreteres, ports i aeroports que requereixen per agilitzar el seu comerç cap a la resta d'Amèrica Llatina i Àsia.

Vàries multinacionals estan interessades en controlar la regió. En el sector energètic, Harken i Applied Energy Services of Virginia; en ports i transports, Eagle Marine, Maya Kin Superferries of Texas i Prescott Follet and Associates. En ferrocarrils, Genessee and Wyoming Inc., Santa Fe Corporation, Illinois Railroad, CSX Transportations Incorporated i la Union Pacific-Southern; en paper i productes forestals, International Paper i Temple Inland; en petroquímica, Exxon, Mobil, Dow Chemical i Union Carbide; en biotecnologia, Coca-cola i Monsanto; i, en pesca, Ocean Garden. Coca-cola ja es va assegurar accés a fonts aquífères a Chiapas, pressionant la privatització de l'aigua als governs municipals. Els monopolis cervesers apunten cap a la riquesa aquífèra centreamericana, la segona cervesera del món, SAP Miller, es va instal·lar a El Salvador i Hondures, mentre Heineken va ingressar a Costa Rica, Nicaragua i Panamà.

EL PLA PUEBLA PANAMÀ

El Pla Puebla Panamà (PPP) va començar a conèixer-se a partir del govern de Vicente Fox, reprenent els desigs de la gran burgesia mexicana, al servei de l'imperialisme estadunidenc, de convertir a Mesoamèrica en una regió pujant subordinada al capital transnacional. És un pla que respon als interessos econòmics i geopolítics d'Estats Units, d'aquí la militarització del sud de Mèxic i la instal·lació d'un contingent militar de 12 mil soldats estadunidencs a Guatemala, doncs el component repressiu-militar del PPP és de tipus contrainsurgent.

Entre els beneficis que tindria el gran capital transnacional a partir del PPP hi ha: l'accés a recursos estratègics (gas, aigua, petroli, biodiversitat, energia elèctrica); disminuir el temps i cost del transport de mercaderies cap a l'estranger; mà d'obra entrenada i barata, aturar la migració; facilitar la creació de les seves cadenes productives després d'haver eliminat les nacionals; facilitar la mobilització de majors volums de càrrega a grans distàncies i a baixos costos cap a Estats Units, Àsia i Amèrica Central, per via marítima i aèria; eliminar els subsidis posant fi a les amenaces de competència i alliberant els productes i serveis de l'Estat al mercat internacional.

L'articulació del PPP inclou corredors biològics i urbano-industrials, que corresponen a la integració de processos de concentració i centralització de capital en transports, sistemes intermodals, mitjans de comunicació i genètica. Ha iniciat un procés de "monopolitzar la producció de grans, la indústria alimentària, l'establiment de patrons mundials uniformes del consum d'aliments i malalties, la gestió mèdica de la salut i la producció forestal", al que s'hi suma la propera privatització de jaciments petrolers i gasífers del sud-est de Mèxic, així com de conductes, petroquímiques, creació d'hidroelèctriques (que impliquen privatitzar conques i selves captadores d'aigua) i plantes carboelèctriques i gasoelèctriques, i inclús jaciments minerals energètics (d'urani) i no energètics. El corredor biològic té un cost de 5.000 milions de dòlars, el govern dels Estats Units té una ONG, que en els alts de Chiapas realitza un estudi dels recursos medicinals per augmentar la llista de patents de plantes a Amèrica Central.

El PPP planteja infraestructura en àrees que inclouen carreteres, ports, per estimular el

creixement de la productivitat i competitivitat, integració de cadenes productives articulant circuits econòmics en els quals cada regió aporta riqueses i avantatges comparatius, per desenvolupar activitats econòmiques, turístiques i “projectes de desenvolupament agroindustrial”. A la vegada, es proposen 6 Eixos centrats en petroquímica, mineria (inclou minerals no metàl·lics), indústria maquiladora (instal·lar 92 maquiladores al Sud Sud-est), turisme, Pesca i Aquicultura, agricultura i ramaderia, (monocultius com la palma africana, on Pulsar i altres transnacionals tenen el monopoli), ramaderia intensiva, sanitat agropequària que inclou fumigacions.

Sobre aquest últim aspecte, a Chiapas els indígenes han denunciat pèrdues en la producció de cafè, blat de moro i mel a partir de les fumigacions. A partir del pla s'han potenciat a la regió més de 90 indústries maquiladores que “podrien ser imà i pol d'atracció de la població indígena i pobre per alliberar els territoris on es troben concentrats els recursos estratègics (aigua, biodiversitat, petroli, energia elèctrica, gas, etc.)... Es considera que el Pla Puebla Panamà, és el resultat d'una estratègia d'expansió del capital que respon a l'anomenada globalització neoliberal de la qual forma part l'Acord de Lliure Comerç per les Amèriques (ALCA). (CIEPAC, Butlletí Chiapas al dia, Núm. 247, Mèxic, juny 2002).

Els objectius del PPP beneficien a les transnacionals estadounidenques, concentrant-se en crear condicions d'infraestructura econòmica, facilitar el saqueig dels recursos estratègics, i modificar l'estructura de l'aparell estatal. Buscant també: “condicions de seguretat, estabilitat i certesa jurídica per la inversió productiva directa nacional i estrangera a la regió, millorant la regulació” i que la “inversió externa no rebi subsidis” el que es complementa amb: “baixos costos en instal·lació d'empreses, capacitar mà d'obra especialitzada, simplificar tràmits, construir parcs industrials i incentius fiscals”, vinculats a una readequació de la legislació de propietat i inversió.

EL TRACTAT DE LLIURE COMERÇ ENTRE AMÈRICA CENTRAL I ESTATS UNITS (CAFTA)

El CAFTA (per les seves sigles en anglès), opera en l'àmbit jurídic comercial dels cinc governs neoliberals d'Amèrica Central (Guatemala, Hondures, El Salvador, Nicaragua i Costa Rica). Panamà, que té una versió encara més opressiva, “negocia” en pitjors condicions. El CAFTA avança cap a la tercera etapa del procés de negociació que ha inclòs mesures desgravadores, compres estatals, mesures sanitàries, patents, propietat intel·lectual i regles d'origen, establiment de mecanismes extra estatals per la solució de controvèrsies laborals i ambientals. Segons la versió dels Estats Units, el CAFTA permetrà que més del 80% de les exportacions estadounidenques de béns de consum i industrials dirigits a Amèrica Central quedin lliures d'aranzels al entrar en vigor l'Acord i el 85% d'aquí a cinc anys i “tots els aranzels restants seran eliminats d'aquí un termini de 10 anys”. (Departament d'Estat dels Estats Units, Informe les negociacions del CAFTA, US Embassy in Mexico, 2004). Les principals exportacions estadounidenques, en informàtica, equips agrícoles i de construcció, productes de paper, productes químics, i equips mèdics i científics, tindran accés immediat a Amèrica Central i lliures d'aranzels. Guatemala, Hondures i Nicaragua s'uniran aviat a l'Acord sobre Informàtica (ITA) de la OMC, que elimina aranzels i barreres no aranzelàries per a productes relacionats amb informàtica, Costa Rica i El Salvador ja en són membres.

Més de la meitat de les exportacions agrícoles actuals d'Estats Units cap a Amèrica

Central estaran exemptes d'aranzels immediatament, incloent carn de bou, cotó, blat, soja, fruites i hortalisses claus, productes alimentaris elaborats i vi. Les barreres sanitàries i fitosanitàries al comerç agrícola, obligaran a que les plantes i frigorífics siguin inspeccionats segons el sistema estadounidenc d'inocuitat i inspecció, reduint-se el nivell d'exportacions.

Els països centreamericans acordarien l'anomenada "llista negativa", sota la qual només hi haurà restricció pels productes assenyalats; els compromisos d'accés al mercat avui inclouen telecomunicacions, serveis financers, xarxes de distribució, computadores, energia, transport, construcció, obres públiques, turisme, serveis professionals i ambientals, tots els que s'ajunten al programa de desgravació aranzelària i protecció de patents, evitant que siguin revocades a Amèrica Central i legitimant l'apropiació per part de les transnacionals.

El valor global de les relacions comercials entre els Estats Units i Amèrica Central és d'uns 20.000 milions de dòlars anuals. Actualment, l'economia estadounidenc absorbeix al voltant del 50 per cent del que exporta l'istme centreamericà. En països com El Salvador, Estats Units ocupa fins el 62 per cent de la seva economia, mitjançant la compra de la seva producció amb "contractes a futur" i altres formes de transacció; mentre que compren el 78% de les exportacions agrícoles mexicanes. El Salvador li ven 506.7 milions de dòlars cada any, Guatemala 59 milions, Hondures 43.1 milions, i Costa Rica 19 milions de dòlars respectivament. La circulació restant correspon a serveis, inversions bancàries i no bancàries i, les vendes dels Estats Units a aquesta subregió.

En poc temps la producció agropequària de la regió, com llavors per a sembra, làctics, aus comestibles, sucre, cereals, cotó i altres 7 béns primaris, quedaran desamparats davant la competència dels monopolis d'Estats Units, i de ser pols de desenvolupament i sobirania alimentària s'integrarien a la maquinària productiva i comercial de l'agroindústria de la costa Oest, és el mateix cas dels teixits i confeccions tèxtils. Les fites recents i propostes dels Estats Units en les negociacions de liberalització comercial a la Organització Mundial de Comerç demostren que no obrirà el seu mercat, mentre que ha exigit la subjecció a les seves directrius comercials i financeres; el que per Amèrica Central comportarà una major vulnerabilitat econòmica a partir de la subordinació estatal acordada pels governs de les cinc petites nacions amb Estats Units.

LA RESISTÈNCIA POPULAR DAVANT ELS TRACTATS COMERCIALS (PPP I CAFTA)

Els plans de sotmetiment nacional i regional han provocat oposició per part de les organitzacions i comunitats centreamericanes. A Panamà, la Coordinadora Camperola contra els Embassaments s'ha organitzat, en defensa de la terra i per resistir la imposició de les preses que inundarien 550 mil hectàrees i desplaçarien unes 40 mil persones a la zona d'ocupació, sense reconèixer-los drets de possessió de la terra. A Costa Rica, Guatemala i Nicaragua, les reformes impulsades pel BID per privatitzar les companyies d'electricitat i telèfons han estat fins ara frenades amb la mobilització popular. A Costa Rica, els contractes d'exploració de petroli amb la Harken Energy i altres multinacionals també van ser bloquejats. En l'àrea metropolitana de San Salvador, es lliura una batalla contra la construcció de l'Anella Perifèrica, projecte de mil milions de dòlars que segons els afectats representa una amenaça contra 80 mil plantes de cafè, a més que travessaria una fràgil àrea volcànica i ha fomentat l'especulació en el cost de la terra. L'expansió d'una altra secció de la carretera Panamericana cap a l'est de San Salvador del PPP ha

desplaçat a desenes de residents que vivien als marges de la carretera original.

Les organitzacions encarregades de l'oposició i recerca d'una integració per la regió i els seus pobles, inclouen, les associacions camperoles i indígenes vinculades a les centrals obreres i populars, els cercles acadèmics i universitats, i els moviments guerrillers. Tots aquests sectors, des de diversos escenaris, han potenciat la denúncia davant els riscos per la subsistència, la sobirania alimentària, el desenvolupament alternatiu i la preservació de la biodiversitat. A través de mobilitzacions i bloqueigs, desenvolupen un procés de resistència i reivindiquen la possibilitat de construir un altre món.